

מוסד לאגף הלימודים והמחקר

רחל ינאית ברצבי, 16.11.1979-3.5.1886

דברי-הספד שנישאו בלווייתה של רחל ינאית בן-צבי

נשיא-המדינה, מר יצחק נבון

רחל ינאית בן-צבי, משיירי העלייה השנייה, זכתה להיות מייסדת של מפעלי-בראשית, במלוא משמעותו של מושג זה. היא הקימה או השתתפה בהקמת מפלגות-פועלים, 'השומר', 'ההגנה', 'ההסתדרות', מועצת-הפועלות, תנועת-הפועלות בארצות-הברית, הקשרות חקלאיות ובתי-חלוצות. אלה מפעלים שהיו יפים לשעתם, אך כוחם לא פג ברבות-הימים, אלא אדרבה – הוסיפו כוח וחיות במהלך הזמן. ואם מפעל אחד בטל ועבר מן העולם, הותיר אחריו מורשת בעלת תוכן ומשמעות לדור הבא. כרעיית הנשיא השני בישראל השקיעה עצמה בפעולות תרבות בריכוזי-עולים, גיבוש שבטי-ישראל לעם אחד, הכרת מורשתו והחדרת אהבת ארץ-ישראל בלבבות; ארץ-ישראל על כל חלקיה, רגביה והרריה.

כל תולדות עם ישראל במאת השנים האחרונה מקופלות במגילת-חייה. הלבטים, הכיסופים, המעשה החלוצי, יסוריו והישגיו – בכולם נטלה חלק מכריע. לא הטיפה לאחרים מה שלא תבעה מעצמה. עוצמה של פלדה ורגישות של מיתר חברו בה יחד. דרכה דרך ישרה, לא נפתולים ולא סחור-סחור. פיה ולבה שווים. חוש מיוחד היה לה להבחין ולהגדיר מהו צורך השעה בכל פרק בתולדות העם, ונענתה לאותו צורך בכל עוצמתה ובכל כושר-המעשה שלה וקומתה הזקופה. היגון של אם שכולה לא הכניעה, אלא הפך למנוף לעוד מעשה ולעוד יצירה.

אילן אדיר רב-פירות נגדע. הנוף האנושי הולך ומתמעט, ואנשי-בראשית נער יספרם. אך מעשה מפוזרים בכל רחבי-הארץ ושקועים עמוק בלבות רבבות אנשים ונשים, שחייהם עוצבו על-ידה.

דמות-מופת נדירה היתה בחייה, והיא תוסיף להשרות עלינו מרוחה גם בלכתה מאתנו.

יהא זכרה ברוך!

חבר-הכנסת שמעון פרס

ספק אם היתה עוד אשה אחת, או אישיות אחרת, שסימלה בחייה – במשכם, בגיונם, בדראמאטיות שבהם – את מאת שנות המהפכה הציונית כפי שעשתה זאת רחל ינאית בן-צבי.

היה בה מיזוג נדיר של תום היסטורי ואומץ-לב אישי, צירוף של הבנה מעשית ושכרון רומאנטי, כושר הסתכלות חודר ויכולת ביטוי צלולה, נכונות להקרבה עצמית ואהבת חיים אמיתית. היא רצתה לשנות עולם וגם שינתה עולמה-היא. היא ידעה להתמסר לדבר קונקרטי בלי לאבד את סקרנותה החובקת זרועות-עולם.

היא חיה חיים משלה, וידעה להיות בת-זוג לבית ולדרך לבעלה. והיא יכלה להלהיב ולהפעיל את הרבים. היא היתה ספוגה אהבת אין-קץ לקרקע-המולדת, והמולדת כולה, לעומקה ההיסטורי – ולחזונה החברתי. ובאהבתה זו היא רוממה חברים בדרך וסחפה חברים לדרך. בסבלנות נשית היא רקמה מרבד-קסמים שהעתיקה מקו השגרה לפסגת האגדה.

היא החלה דרכה בארץ בהליכה ברגל. היא הלכה יחפה, ונעליה קשורות לגזר-עץ תלוי על כתפה. לרשותה עמדה שמלה אחת, שברבות-הימים היתוסף לה סינור – יכדי שתיראה מורה. פגישתה הראשונה בישראל, עוד על האונייה, היתה עם נציג של יאוש – יורד שבא לסיפונה כדי להשיג כרטיס חזרה. המזון הראשון שבא לפיה היה שקדים מרים שהרעילו אותה כמעט. את לילותיה הירושלמים הראשונים היא ישנה על מחצלת במבנה עזוב. היא ידעה סכנה וחולי, מאסר ושכול, הגליה ועוני – היא ראתה מוות וחידלון, ומסביב לה ריחף המחסור הכרוני: ביהודים, בקרקע, בנשק, בעבודה, במזון – מחסור בעצמאות.

אבל דלות זו לא יכלה לרחל ולחבריה. ומה שהיה חסר בפועל – שפע בכוח. הדלות בשטח כוסתה בעושר שבלב.

היא התמודדה עם המציאות והיא שינתה אותה. ממאלין שבאוקראינה דרך המבנה המוזר של מיסטר פלויד בירושלים היא זכתה להקים את בית-הנשיא בבירת ישראל, כמוקד לאחדותו של העם.

מישראל היחפנית שבפינותיה ארבו אלות זועמות וכדורי-מרצחים זכתה לראות צה"ל הקוצר נצחון אחר נצחון.

מן המחצלות המתפוררות צמחה מדינה שהיכתה בתדהמה את המאה העשרים. מתלמים ראשונים במשק-הפועלות במזרח-ירושלים היא חזתה בשדות ישראל מניבים את העסיסים שבפירות העולם. ולאורך כל הדרך הזו, הזדקר פועלה של אשה שגיאה זו שמעשיה לא ידעו ליאות וחזונה לא נסוג מכל העזה – עד אשר נפתחו שעריה של ההיסטוריה החדשה והזמינוה לתוכה כאגדה לעצמה, כמופת אישי. ביוגראפיה שהיתה למימד בקורות עמנו.

ואנו מעיפים מבט לעבר גלריית-האישים ומסכת-המעשים השזורים בחייה. ורואים את בעלה יצחק בן-צבי ורעו דוד בן-גוריון נודדים ומוגלים ומעיזים כצמד חברים

מיוחד במינו. ואנו פוגשים בחצרות ובוועידות את ראשוני-הראשונים, את י"ח ברנר והמשוררת רחל, את ברל, את ברוכוב ואת סירקין, את מחיה השפה בן-יהודה, את מקים 'בצלאל' בוריס ש"ץ, את מייסד ניל"י אהרן אהרנסון, את מקימי 'השומר' מניה וישראל שוחט, את גואל האדמה יחזקאל חנקין. אנו נפגשים בזייד ובפורטוגלי ומתרגשים יחד עמה למשמע נאום-ההספד של נורדאו על הרצל, וההכרה שווייצמן עורך לה עם אלנבי.

אנו נתפסים אתה להקמת 'בר-גיורא', ושומעים את צהלת הסוסות הערביות בוועידת-היסוד של 'השומר'. אנו מלווים אותה ברגל לוועידת 'פועלי-ציון' ואנו מופתעים למראה הירוק – צבע כל-כך לא גלותי – בחווה החקלאית שלה. אנו נושמים את ריח-הדפוס של החוברת הראשונה של 'אחדות'.

אנו מסיירים אתה במערת-המכפלה, בקבר רחל, בבארו של יעקב אבינו – ומלווים אותה בחרדה בלילות-השמירה בירושלים ובגליל, ועדים לקבלתה את האקדח הראשון להגנה עצמית ומאמציה להשיג נשק לכל. אנו מהלכים עמה בשני העולמות – עולמה העתיק של ארצנו ועולמה המרטיט של תקופתנו. ונאחזים בחבלי הקורות של שבטי-ישראל, כדי להיפגש מחדש עם יהודי בוכרה ופרס. סוורי סלוניקי ונדחי תורכיה. עולי רוסיה ובאי תימן. ושומעים לראשונה מפיה על חווה וגימנסיה, ספרייה ועשבייה. עבודה עברית ומטבח-פועלים. הגנה עצמית ותנועת-עבודה, תנועת-פועלות, הגנה ומדינה.

האנשים, הנופים והעלילות שבחיה ממלאים את ריאותינו באווירת בראשית. בראשית שהתהלכו בה נפילים בני-אנוש, וחומות-עבר נפלו ובתוהו נשמעה הקריאה 'יהי אור'.

ובזריחה מזדקר הפרופיל הנדיר שלה: אשה שכישוריה מגוונים ואמונתה מרוכזת. לב אמה נחמץ בה למראה הבת שהיא 'גם מורה וגם שוטפת רצפות'. אבל בתה זו היתה אגרונום וסופרת. מורה ומפקדת. פועלת ומנהיגה. היא שטפה רצפות והניחה יסודות. היא עבדה בעצמה, עמדה בתווך והובילה בראש.

אמונתה היתה מוצקה ומרוכזת, בישראל השלימה, בישראל העובדת, בישראל העצמאית. היא הגיבה על כל מאורע ושיבצה אותו ברצף ההיסטורי שלו. עד ימיה האחרונים – בצלילות דעת בל תיאמן – היא העירה לנו בטלפון, בכתב, בשיחה, על מה שנראה בעיניה תרומה או סטייה מדרכנו. ורק לפני חודשיים היא שיגרה אלינו, ממיטת חוליה, ברכה לכנס:

עמנו שלנו... יהיה בין הראשונים למצוא ולהגשים סדר חברתי חדש. כאשר כולם יגיעו להשכלה גבוהה לפי יכולתם ולרמת פיתוח גבוהה של אמצעים טכניים, כאשר כולם יהיו עובדים בכל עבודה ויגיעו להישג נכון של הגשמה עצמית, כפי שהחלנו בראשית תנועת העבודה בארץ-ישראל.

הקשבנו לדבריה בחרדת-קודש. פועלים, מגינים ותלמידים מרכינים עתה דגל בגאווה על מורשתה, בקדיש לאישיותה.